

5. Панфилова, А. П. Деловая коммуникация в профессиональной деятельности : учеб. пособие / А. П. Панфилова. – СПб, 2004. – 494 с.
6. Соколов, А. В. Информационный подход к документальной коммуникации : учеб. пособие / А. В. Соколов ; ЛГИК. – Л., 1988. – 85 с.
7. Соколов, А. В. Метатеория социальных коммуникаций / А. В. Соколов. – СПб : Рос. нац. библиотека, 2001. – 351 с.
8. Шарков, Ф. И. Теория коммуникации / Ф. И. Шарков. – М. : РиП-Холдинг, 2004. – 246 с.

Кузьмініч Таццяна Васільеўна
Нацыянальная бібліятэка Беларусі

БІБЛІЯТЭЧНЫ СЕГМЕНТ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ФАКТАГРАФІЧНЫХ ІНФАРМАЦЫЙНЫХ РЭСУРСАЎ: ТЭАРЭТЫКА-МЕТАДЫЧНЫ АНАЛІЗ

Разгледжаны тэарэтычныя аспекты фактаграфічнай інфармацыі, асаблівасці фактаграфічных баз даных, якія ствараюцца ў бібліятэках. Акцэнтуюцца ўвага на найбольш значных фактаграфічных базах даных Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі: Нацыянальнай базе даных аўтарытэтных запісаў, «Вучоныя Беларусі», «Беларусь у асобах і падзеях». Вызначаны асноўныя праблемы ў іх стварэнні, прапанованы шляхі ўдасканалвання прадстаўленых масіваў фактаграфічных запісаў, карпаратыўнага ўзаемадзеяння бібліятэк на развіцці гэтых баз даных.

The theoretical aspects of information and features of fact-reference databases created in libraries are considered. Special attention is focused on the most significant databases created by the National Library of Belarus such as the National database of Authority records, «Belarusian Scientists», «Belarus in persons and events». There are noted the principle problems in their creation, and the ways of databases further improvement as well as libraries cooperation in database development.

Інтэнсіўнасць развіцця камунікатыўных працэсаў у соцыуме, павелічэнне аб'ёмаў інфармацыі, якая ствараецца і распаўсюджваецца, актуалізуюць праблему яе якаснага згортвання, фарміра-

вання другаснай інфармацыйнай прадукцыі, якая дазваляе выдзяляць галоўнае, сутнаснае з першасных тэкстаў, упарадкоўваць самі тэксты, ствараць новыя навуковыя веды. Асабліва выразна гэта задача паўстае перад бібліятэкамі. Яны кумулююць дакументную спадчыну (у тым ліку нацыянальную), іх паслугі запатрабаваны самымі шырокімі коламі грамадства. Другасная інфармацыя, якая ствараецца бібліятэкамі, павінна адпавядаць самаму высокаму ўзроўню. У дадзеным артыкуле мы засяродзім увагу на асаблівасцях сучаснай фактаграфічнай інфармацыйнай прадукцыі, якая фарміруецца бібліятэкамі краіны. Для гэтага акрэслім зыходныя тэарэтычныя катэгорыі, якія маюць адносіны да фактаграфічнай прадукцыі, разгледзім структуру фактаграфічнага запісу і прааналізуем сучасную адпаведную інфармацыйную прадукцыю Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі (НББ).

У межах фіксаванай інфармацыі традыцыйна выдзяляюць першасны і другасны ўзроўні (блокі), у апошнім – фактаграфічную і бібліяграфічную часткі. Мяжа паміж першаснай і другаснай інфармацыяй, бібліяграфічнай і фактаграфічнай даволі ўмоўная. Гэта тычыцца асаблівасцей сучаснага прадстаўлення першасных тэкстаў, што аснашчаюцца вялікімі пластамі бібліяграфічнай і фактаграфічнай інфармацыі; другасных дакументаў, якія могуць утрымліваць фрагменты першасных тэкстаў, а з пункту гледжання бібліяграфічнага адлюстравання тэкстаў як фактаў рэчаіснасці могуць разглядацца як уласна першасныя тэксты.

У сучасных умовах адбылося істотнае пашырэнне аб'ектнай сферы бібліяграфіі за кошт знакаграфіі, дакументаграфіі, медыяграфіі, відэааўдыёграфіі, фільмаграфіі, ідэаграфіі, сэнсаграфіі, інтэрнэтграфіі, сайтаграфіі. Яна ўвабрала ў сябе ўвесь універсум крыніц ведаў (інфармацыі) [1]. Акрамя таго, пашырыліся яе магчымасці пранікнення ў тэкст, прадстаўлення яго на ўзроўні фрагмента, кванта ведаў, больш выразна стала праяўляцца яе фактаграфічнасць. Бібліяграфічная інфармацыя з'яўляецца неад'емнай часткай большасці відаў баз даных: бібліяграфічных, рэфератыўных, паўнатэкставых, канцэптаграфічных, якія могуць утрымліваць элементы, што ідэнтыфікуюць канкрэтны тэкст, фрагменты тэксту ці вынікі яго аналітыка-сінтэтычнай перапрацоўкі. Гэта магчыма таксама і ў фактаграфічных, графічных, мультымедый-

ных базах данных. Яны змяшчаюць канкрэтныя факты, прыметы, паказчыкі, схемы, малюнкi, ілюстрацыі, відэааўдыёматэрыялы і даволі часта маюць бібліяграфічнае аснашчэнне, якое дазваляе ідэнтыфікаваць канкрэтны тэкст, факт і суаднесці іх з канкрэтным дакументам. Таму пры разглядзе фактаграфічнага сегмента нацыянальных інфармацыйных рэсурсаў магчыма ўключэнне ў яго і бібліяграфічнага кампанента як асобага праяўлення фактаграфіі і часткі нацыянальнай дакументаванай інфармацыйнай спадчыны, якая адлюстроўвае вынікі вытворчай і творчай бібліятэчна-бібліяграфічнай дзейнасці ў пэўны гістарычны перыяд.

Бібліятэкі (НББ у прыватнасці) традыцыйна ствараюць інфармацыйна-пошукавыя сістэмы і даволі разнастайную адасобленую ад фонду бібліяграфічную прадукцыю [2]. Сёння прыярытэты аддаюцца развіццю электронных форм прадстаўлення бібліяграфічнай інфармацыі. Гэта дазваляе, з аднаго боку, павялічыць яе колькасць, сабраць вялікія масівы запісаў і стварыць для карыстальніка аптымальна зручны інфармацыйна-пошукавы рэжым, з другога – спалучыць і прапанаваць карыстальніку ў розных варыянтах бібліяграфічную, фактаграфічную і першасную інфармацыю.

Фактаграфічнай інфармацыйнай прадукцыі ў незалежнасці ад форм яе існавання, аб'ектаў адлюстравання характэрны наступныя рысы: аднатыпнасць і строгая ўпарадкаванасць элементаў (запісаў), хуткасць пошуку інфармацыі і фрагментарнасць (выбарнасць) яе чытання, дакладнасць звестак, якія ўключаюцца, аперацыі іх папаўнення (пры неабходнасці карэкціроўка, замена), адсутнасць факталагічнага аналізу і аўтарскай інтэрпрэтацыі ў апісанні аб'ектаў адлюстравання.

Асноўным элементам фактаграфічнай інфармацыйнай прадукцыі з'яўляецца апісанне факта. У моўных слоўніках факт тлумачыцца як «нявыдуманы, сапраўдны выпадак, падзея, тое, што адбылося на самой справе» [3] ці крыху шырэй – «ісціна, нявыдуманы выпадак, падзея, з'ява; цвёрда ўстаноўленая падстава, на якой будзецца тэорыя; веды, сапраўднасць якіх даказана» [4], а «фактаграфія – апісанне фактаў без усякага аналізу і абагульнення» [5].

Аб'ёмы паняцця «фактаграфічная інфармацыя» яшчэ больш разыходзяцца ў розных крыніцах: ад вельмі вузкіх («інфармацыя,

якая характарызуе які-небудзь канкрэтны факт, фактычную падзею ці іх сукупнасць») [6] да даволі шырокіх («звесткі (данія) у выглядзе канкрэтных фактаў, паказчыкаў, характарыстык, рэквізітаў і да т. п., атрыманыя ў выніку аналітыка-сінтэтычнай апрацоўкі дакументаў непасрэдна ад суб'екта – стваральніка фактаграфічнай інфармацыі (спецыяліста) ці ад тэхнічнага абсталявання (камп'ютэра, вымяральной сістэмы і да т. п.)) [7]. У першым азначэнні, на наш погляд, абмежавана разнастайнасць з'яў, падзей, характарыстык, якасцей, якія можна аднатыпна сфармуляваць (апісаць), спалучыць і ўпарадкаваць толькі фактамі-падзеямі (што такое канкрэтны факт – незразумела). У другім даволі поўна падаецца пералік аб'ектаў адлюстравання, але ў якасці крыніцы атрымання ўказаны толькі дакумент. За межамі азначэння застаецца вялікая частка фактаў-падзей, якія могуць упершыню фіксавацца і абнародавацца менавіта праз крыніцы фактаграфічнай інфармацыі.

Яшчэ складаней з тэрмінамі, якія тычацца фактаграфічнай прадукцыі. Напрыклад, фактаграфічная база даных называецца базай першасных даных і азначаецца як «база, якая змяшчае інфармацыю, што адносіцца непасрэдна да прадметнай галіны» [8] ці база даных, «якая ўтрымлівае фактаграфічныя (у тым ліку даведачныя) данія» [9]. У якасці сутнасных характарыстык вызначаюцца забеспячэнне і апрацоўка інфармацыі аб канкрэтных фактах ці з'явах у структурыруемым выглядзе падобна да табліц [10]. Такія азначэнні надзвычай недасканалыя, іх немагчыма суаднесці з вышэйпрыведзенымі трактоўкамі тэрмінаў «факт», «фактаграфічная інфармацыя», якія з'яўляюцца зыходнымі для разгляду ўсіх з'яў фактаграфічнага характару.

Удакладненне вышэйузгаданых і іншых, звязаных з імі, тэрмінаў патрабуе асобнага разгляду. На нашу думку, бібліятэчны сегмент фактаграфічнай інфармацыйнай прадукцыі магчыма аналізаваць, абавіраючыся толькі на найбольш шырокае разуменне аб'ёмаў паняццяў «факт» і «фактаграфічная інфармацыя».

Структура фактаграфічнага запісу як фіксаванай формы фактаграфічных звестак (паведамлення) можа быць рознаўзроўневай, абавязкова ўключаць фактаграфічнае апісанне, а таксама аснашчацца іншымі нефактаграфічнымі матэрыяламі.

Структура фактаграфічнага запісу

Узровень	Элементы запісу
Адзін (аднаўзроўневы запіс)	Фактаграфічныя апісанні (апісанні падзей, асоб, устаноў, геаграфічных, іншых аб'ектаў)
Два (двухузроўневы запіс)	Фактаграфічныя і бібліяграфічныя апісанні (апісанні падзей, асоб, устаноў, геаграфічных, іншых аб'ектаў суправаджаюцца спасылкамі на крыніцы іх выяўлення)
Тры і больш (шматузроўневы запіс)	Фактаграфічныя, бібліяграфічныя апісанні, графічныя, тэкставыя і іншыя матэрыялы (апісанні падзей, асоб, устаноў, геаграфічных, іншых аб'ектаў суправаджаюцца спасылкамі на крыніцы выяўлення матэрыялу з уключэннем фрагмента гэтай крыніцы, ілюстрацый, поўнага тэксту крыніцы ці іншага дакумента, які звязаны з аб'ектам фактаграфічнага адлюстравання фармальна ці змястоўна)

Найбольш распаўсюджана аднаўзроўневая структура фактаграфічнага запісу. Яна часта прымяняецца ў навуковых, вучэбных працах па гісторыі (так званыя хронікі падзей), пры стварэнні разнастайных пералікаў лексічных адзінак, геаграфічных і іншых найменняў, аўтараў. У дакументнай прадукцыі бібліятэк (у большасці сваёй друкаванай) такая фактаграфічная інфармацыя прысутнічае, падаецца як частка асноўнага тэксту, метадычнага апарату выдання. Напрыклад, у манаграфіі, выдадзенай да 85-годдзя НББ, у якасці аднаго з дадаткаў змешчана «Хроніка строітельства», у межах якой прасочаны асноўныя этапы будаўніцтва новага будынка НББ, а таксама фрагментарна падрыхтоўка да пераезду і перамяшчэнне асноўных грузаў [11]. Асноўныя тэксты зборнікаў (неперыядычных, з працягам) [12], як правіла, суправаджаюцца фактаграфічнай інфармацыяй аб аўтарах (прозвішча, імя, імя па бацьку, месца працы і пасада), якая, нягледзячы на лаканічнасць, дазваляе ідэнтыфікаваць кожнага з аўтарскага калектыву. Былі спробы стварыць несамастойныя выдавецкія формы хронік і з больш складанай структурай запісу. Да біблія-

графічнага паказальніка «Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 1922–1992» (Мінск, 1992) у якасці дадатку ўключана «Хроніка дзейнасці Бібліятэкі. 1922–1992», у якой з пачатку прыняцця рашэння аб стварэнні адзінай Беларускай дзяржаўнай і універсітэцкай бібліятэкі і да 1990 г. падаюцца асноўныя падзеі гісторыі ўстановы з адсылкамі да крыніц апублікавання ці адлюстравання ў архіўных дакументах [13]. Хронікі фіксуюць факты без аўтарскай інтэрпрэтацыі, паказваюць развіццё падзей у часе. Карыстальнік дзякуючы гэтым выданням атрымлівае дакладную і лаканічную інфармацыю аб пэўнай падзеі, эмпірычны матэрыял для напісання гістарычных прац, розных па жанры, узроўні абагульнення інфармацыі. Спасылкі на архіўныя фонды, крыніцы выяўлення пэўнага факта падкрэсліваюць рэальнасць яго існавання, а карыстальнік адсылаецца да крыніц фіксавання факта, што спрыяе пашырэнню дакументальнай базы даследаванняў.

Трэба сказаць, што ў айчынным дакументным патоку хронікі прадстаўлены не толькі раздзеламі, дадаткамі да энцыклапедычных даведнікаў, навуковых і іншых дакументаў, але і самастойнымі выданнямі, рэтраспектыўнымі (неперыядычнымі) і бягучымі (перыядычнымі). Апошнія – даволі рэдкая з’ява. Іх падрыхтоўка звязана з пастаянным адсочваннем развіцця пэўнай прадметнай галіны, зборам эмпірычнага матэрыялу, яго аналітыка-сінтэтычнай перапрацоўкай і падачай па пэўных жанравых патрабаваннях. З 1980 г. аддзелам навуковай інфармацыі па культуры і мастацтве НББ пачала стварацца хроніка падзей «Культурнае жыццё Беларусі» (пазнейшая назва «Хроніка культурнага жыцця»). Зараз яна мае несамастойную (унутрычасопісную) форму і змяшчаецца ў выданні «Аператыўная інфармацыя па культуры і мастацтву». Фактаграфічны матэрыял гэтай хронікі дае карыстальніку магчымасць хутка выявіць назвы, даты і кароткія апісанні фестываляў, канферэнцый, выставак, канцэртаў, прэм’ер і іншых мерапрыемстваў без звароту да вялікай колькасці газет, часопісаў, справаздач, часам недаступных яму па шэрагу прычын. Выданне не толькі выконвае функцыю кумуляцыі бягучых падзей у культурным жыцці краіны, але і спрыяе паскарэнню правядзення навуковых даследаванняў, робіць пэўны ўклад у стварэнне іх фактаграфічнай базы. Гэта, адпаведна, ускладае вялікую долю адказнасці

на стваральнікаў хронік за дакладнасць, аб'ектыўнасць і паўнату адлюстравання інфармацыі, асабліва калі не падаецца ў межах запісу крыніца апублікавання факта. Трэба сказаць, што пошукавыя магчымасці гэтых выданняў даволі абмежаваныя (гэта характэрная рыса большасці друкаваных хронік): тэрмін стварэння самога выдання, час пэўнай падзеі.

Значна большыя магчымасці па пераліку аб'ектаў адлюстравання, іх колькасці, кірунках пошуку інфармацыі маюць фактаграфічныя базы даных, напрыклад «Бібліятэкі Рэспублікі Беларусь і замежных краін»¹. У ёй сабраны звесткі аб бібліятэках рознага ведамаснага падпарадкавання, розных краін свету (даюцца іх назвы, ведамасная і відавая прыналежнасць, структура, адрас і іншая кантактная інфармацыя, рэжым працы, інфармацыйныя рэсурсы і да т. п.). Названы і ахарактарызаваны больш за 7000 бібліятэк Беларусі, амаль 80 замежных бібліятэк з 55 краін свету. Запісы аднатыпныя, але часам па нападзенні розныя: ад самых поўных (з запаўненнем усіх прадугледжаных фарматам запісу палёў) да кароткіх (з прадстаўленнем толькі асноўных звестак, якія ідэнтыфікуюць арганізацыю). Гэта абумоўлена магчымасцямі выкарыстання той ці іншай крыніцы інфармацыі: анкеты, якую запоўніла бібліятэка, сайта бібліятэкі і яго інфармацыйнага нападзення. Трэба адзначыць даведачныя магчымасці не толькі асобных запісаў, але і структурных элементаў больш высокага ўзроўню: ведамаснае падпарадкаванне бібліятэкі, яе тэрытарыяльнае размяшчэнне, уключэнне ў пэўную бібліятэчную сетку. Пошук інфармацыі аб бібліятэках магчымы па назве, адрасе, ведамасным падпарадкаванні, рэгіёне, тыпа-відавых прыметах. Асобна даюцца персаналіі і звесткі пра электронныя інфармацыйныя рэсурсы. Ад персаналіі магчымы выхад на блок інфармацыі аб бібліятэцы. Электронныя інфармацыйныя рэсурсы прадстаўлены пералікам баз даных з магчымасцю ўстанаўлення сувязей з бібліятэкамі, у якіх яны ёсць, магчымасцямі пошуку па назве, стваральніку, уладальніку, галіне ведаў і інш. Гэта дазваляе не толькі годна прадставіць кожную бібліятэку, але і атрымаць уяўленне аб інфармацыйным забеспячэнні электроннымі рэсурсамі бібліятэк

¹ Ствараецца НББ з 2007 г. (<http://interlib.nlb.by/bb/index/index.php>).

Беларусі ў цэлым ці выбранай па пэўнай прымеце сукупнасці (напрыклад, ведамаснае падпарадкаванне). Трэба адзначыць, што гэтая база даных знаходзіцца на этапе станаўлення і таму неабходна пашырэнне асобных блокаў фактаграфічнай інфармацыі, удасканаленне алгарытмаў яе абнаўлення.

Больш разнастайную па пераліку аб'ектаў апісання інфармацыю дае база даных «Беларусь у асобах і падзеях»². Яна змяшчае фактаграфічныя звесткі аб асобах, якія ўнеслі значны ўклад у развіццё нашай краіны, найбольш важных падзеях яе гісторыі, арганізацыях, прадпрыемствах, установах, перыядычных выданнях, помніках гісторыі і культуры і іншых аб'ектах. Прычым кожны з аб'ектаў адлюстравання характарызуецца ўсебакова. Напрыклад, у звестках аб пэўнай персоне ўказваюцца ўсе выяўленыя варыянты імёнаў на беларускай, рускай і замежных мовах, псеўданімы, крыптанімы, духоўныя ці свецкія імёны, даты жыцця, месца нараджэння, род дзейнасці, прэміі, званні, а таксама прыводзяцца назвы тэрыторый, з якімі звязаны яе жыццё і (ці) дзейнасць. Інфармацыя аб падзеях уключае не толькі назву гэтай падзеі на беларускай, рускай і іншых мовах, але і называюцца асноўныя даты, месцы падзей і іх асноўныя ўдзельнікі. Да таго ж, частка запісаў уключае бібліяграфічныя спасылкі на крыніцы выяўлення фактаў. На аснове названай базы даных ствараецца фактаграфічная электронная (інтэрнэт-варыянт, CD-ROM) і друкаваная (дада-так да выдання «Новыя кнігі: па старонках беларускага друку») прадукцыя бягучага характару – «Беларускі каляндар, ... год». Гэта толькі невялікія храналагічныя зрэзы інфармацыі. Аб'ёмы і пошукавыя магчымасці самой базы даных значна шырэйшыя.

З канца 2006 г. здзяйснялася распрацоўка новага праграмнага забеспячэння на праграмна-тэхнічных сродках КІТС НББ з выкарыстаннем СУБД ORACLE 10g, а затым канверціраванне назапашанага масіву (20 000 запісаў), карэкціроўка і некаторая дапрацоўка. У выніку пашырыліся функцыянальныя магчымасці базы, стаў больш сучасным і прыязным інтэрфейс, далучаны да фактаграфічных запісаў графічныя вобразы розных аб'ектаў.

² Фарміруецца з 1997 г. у аперацыйнай сістэме MS DOS з выкарыстаннем праграмнага асяроддзя xBase.

Карыстальнік атрымаў магчымасць доступу (у тым ліку і аддаленага) да шматузроўневых фактаграфічных запісаў беларусазнаўчага характару, створаных на аснове самых аўтарытэтных крыніц, якія пастаянна абнаўляюцца, з магчымасцямі рознааспектнага пошуку. Па сутнасці сваёй гэта краіназнаўчы даведнік са значным спектрам аб'ектаў адлюстравання.

Уся вышэйразгледжаная і іншая аналагічная інфармацыйная прадукцыя, якая ствараецца НББ і іншымі бібліятэкамі краіны, безумоўна, удзельнічае ў фарміраванні фактаграфічнага сегмента нацыянальных інфармацыйных рэсурсаў, спрыяе ўпарадкаванню эмпірычных даных, пашырэнню і паляпшэнню доступу да іх карыстальнікаў. Але яна не валодае унікальнымі бібліятэчнымі характарыстыкамі, якія ўласцівы базам даных аўтарытэтных запісаў і аб якіх размова пойдзе ніжэй.

Фарміраванне аўтарытэтных/нарматыўных запісаў у НББ пачалося ў 1998 г. на базе раней створаных масіваў бібліяграфічных запісаў, канверціравання машынных слоўнікаў ключавых слоў у структуру аўтарытэтных файлаў. У 2001–2005 гг. спачатку па дагаворы паміж НББ і Фондам інфарматызацыі Рэспублікі Беларусь, пазней у межах Дзяржаўнай праграмы «Электронная Беларусь» была выканана навуковая тэма «Разработать проект и создать Национальные базы данных авторитетных записей (авторы, предметные рубрики и т. д.)». Узровень вынікаў распрацоўкі адпавядаў сусветным патрабаванням да падобных прац. Былі ахоплены ўсе прадугледжаныя міжнародным фарматам UNIMARC/A тыпы аб'ектаў (энтытэтаў) аўтарытэтнага кантролю³. Створана праграмае забеспячэнне, распрацаваны фармат [14], які дазваляюць на сусветным узроўні ствараць аўтарытэтныя запісы, абменьвацца імі з любой сучаснай інфармацыйнай сістэмай, а таксама іншая неабходная метадычная дакументацыя для рэалізацыі работ у бягучым рэжыме. Сфарміраваны вопытны масіў аўтарытэтных запісаў на імёны асоб, назвы калектываў, родавыя імёны, геаграфічныя назвы, тэматычны прадмет, уніфікаваную назву і іншыя тыпы аб'ектаў.

³ У такіх аб'ёмах працы па аўтарытэтным кантролі праводзіліся ўпершыню на тэрыторыі СНД і іншых краін былога СССР.

Гэты масіў стаў часткай Нацыянальнай базы даных аўтарытэтных запісаў, якая непарыўна звязана з запісамі электроннага каталога НББ і зводнага электроннага каталога⁴. З пераходам на новае праграмнае забеспячэнне НББ атрымала магчымасць весці названую базу ў рэжыме бягучай каталагізацыі і выпраўляць адначасова рэтраспектыўны масіў. Сёння ствараюцца аўтарытэтныя запісы на 11 найменняў аб'ектаў. Агульная іх колькасць у базе даных складае амаль 180 000⁵. Гэта фактаграфічны масіў, які дазваляе не толькі апісаць пэўныя аб'екты (з асаблівай увагай і глыбінёй нацыянальныя), але і ўстанавіць сувязі паміж дакументамі, у якіх яны адлюстраваны.

Аўтарытэтныя запісы ствараюцца на падставе канкрэтнага дакумента да бібліяграфічных запісаў электроннага каталога і, зразумела, утрымліваюць лаканічныя, а часам і мінімальныя звесткі даведачнага характару. Масіў у цэлым знаходзіцца ў рэжыме пастаяннай карэкціроўкі. Ён змяшчае аўтарытэтныя запісы (з папярэдняй і ўстаноўленай формамі загаловаў) і прата-тыпы; поўныя і частковыя аўтарытэтныя запісы; даведачныя і спасылачныя запісы; асноўныя і варыянтныя формы загаловаў. У гэтым сэнсе масіў адрозніваецца ад універсальных даведачных выданняў. Але ёсць шэраг пераваг: вялікая крыніцазнаўчая база, якая пастаянна папаўняецца; сувязь з канкрэтным дакументам, па фармальным ці змястоўным характарыстыках якога ствараецца аўтарытэтны запіс; сувязь аб'екта з пэўным сегментам рэтраспектыўнага масіву, які выдзяляецца па гэтым аб'екце; уключэнне дакладнага пераліку аб'ектаў адлюстравання; шматоб'ектнасць адлюстравання; устаноўленыя сувязі паміж загаловамі, паняццямі розных узроўняў; падмацаванне фармулёвак інфармацыяй са

⁴ Зараз здзяйсняецца абнаўленне сукупнага масіву запісаў НББ, РНТБ і ЦНБ для рэалізацыі працы па карпаратыўнай каталагізацыі і сінхронным папаўненні зводнага электроннага каталога.

⁵ Назвы калектываў – больш за 15 600 запісаў, прадметаў – больш за 80 600, імёнаў асоб – каля 58 000, геаграфічныя назвы – 13 000, гандлёвыя маркі – 520, родавыя імёны – 243, уніфікаваныя загаловаўкі – 1150, імёны/загаловаўкі – 2200, імёны/абагульняючыя загаловаўкі – 15, месца выдання – каля 1000, форма, жанр або фізічныя характарыстыкі дакумента – каля 4000.

слоўнікаў, даведнікаў, энцыклапедый і іншых выданняў; апісанне аб'ектаў, якія яшчэ не адлюстраваны ў даведачных выданнях (новых навуковых тэрмінаў, асоб, калектываў і да т. п.); строга вытрыманая структура аднапарадкавых запісаў (адпаведна фармату і метадычным рэкамендацыям па яго прымяненні).

Падобныя базы даных не толькі выконваюць утылітарную функцыю забеспячэння эфектыўнасці інфармацыйнага пошуку ў вялікіх па памеры электронных каталогах бібліятэк, архіваў, музеяў, але і з'яўляюцца адной з формаў захавання культурнай спадчыны народаў, таму што адносяцца да той разнавіднасці універсальных даведачных выданняў (энцыклапедый, тлумачальных слоўнікаў і тэзаўрусаў, даведачных баз даных), без якіх немагчыма сучасная цывілізацыя [15]. Аўтарытэтныя запісы ствараюцца да бібліяграфічных запісаў на аснове аналізу значнай колькасці крыніц фіксаванай інфармацыі, найперш фактаграфічных, неабходных для выяўлення і пацвярджэння звестак аб пэўным аб'екце. Часам прыходзіцца ідэнтыфікаваць не апісаны і не ўпамянуты ў іншых крыніцах (акрамя дакумента, да якога ствараецца аўтарытэтны запіс) аб'ект. У гэтым выпадку ствараецца новая фактаграфічная інфармацыя аб аб'екце, які ўжо заяўлены праз дакументны паток, але яшчэ адсутнічае ў энцыклапедыях, даведніках, слоўніках. Ствараецца яна сінхронна з бібліяграфічным адлюстраваннем дакумента, у якім апісаны пэўны аб'ект.

Разам з тым, бібліятэка сутыкаецца з праблемамі пошуку інфармацыі для ідэнтыфікацыі і дадатковага апісання такога аб'екта. Гэта складаная задача, якая часам вымушае абмяжоўваць падачу інфармацыі толькі адным загалоўкам ці зусім кароткімі звесткамі і потым неаднаразова звяртацца да яе. Асабліва праблема абвастраецца пры стварэнні аўтарытэтных запісаў на імя асобы (аўтара тэксту, часам персаналіі), калі неабходна даваць звесткі не столькі аб вельмі вядомых, колькі аб новых для дакументнага патоку асобах. Да таго ж, у нашай айчыннай інфармацыйнай прадукцыі амаль адсутнічаюць галіновыя энцыклапедыі і біяграфічныя слоўнікі, якія даюць магчымасць пашыраць спектр персаналій у параўнанні з адпаведнымі універсальнымі выданнямі. Перад бібліятэкамі паўстае пытанне пошуку аўтарытэтных крыніц фактаграфічнай інфармацыі, якія б амаль сінхронна з выхадам даку-

мента давалі звесткі аб новых персонах ці зменах у дзейнасці ўжо вядомых. На наш погляд, знойдзены добры алгарытм фарміравання такога даведачнага масіву і адначасова стварэння цікавага інфармацыйнага прадукту, які па аб'ёме, што плануецца, і падыходах не мае аналагаў у айчыннай бібліятэчнай практыцы.

У канцы 2008 г. НББ выступіла з ініцыятывай карпаратыўнага фарміравання фактаграфічнай базы даных «Вучоныя Беларусі». Планавалася, што галоўнымі стваральнікамі яе павінны стаць НББ і бібліятэкі вышэйшых навучальных устаноў, а ў перспектыве – рэспубліканскія і абласныя бібліятэкі. На сённяшні дзень дагаворы аб сумеснай працы падпісаны НББ з БДУ, БНТУ, БДЭУ, БДТУ, МДУ імя А. Куляшова. Бібліятэкам прапанаваны праграмае забеспячэнне, методыка збору эмпірычных даных, тэхналогія працы па стварэнні фактаграфічных запісаў. Плануецца аператыўна адлюстроўваць у рэжыме стварэння аўтарытэтнага запісу звесткі персанальнага характару аб беларускіх навукоўцах, якія працуюць у вну краіны.

Пакуль па-за межамі застаецца фактаграфічная інфармацыя, якую ствараюць рэспубліканскія бібліятэкі, што фарміруюць адпаведныя самастойныя базы даных (напрыклад, ЦНБ НАН Беларусі) ці ўдзельнічаюць у стварэнні замежных баз даных (напрыклад, РНМБ). На гэтым этапе неабходна апрабіраваць выпрацаваны алгарытм з выкарыстаннем аднаго праграмага забеспячэння, стварыць арыгінальны інтэрфейс, пратэсціраваць пошукавыя магчымасці, падыходы да адміністравання і вырашэння арганізацыйных пытанняў, разгледзець магчымасці далучэння да праекта іншых бібліятэк і г. д. Развіццё баз даных павінна здзяйсняцца не толькі за кошт далучэння новых удзельнікаў, пашырэння аб'ектаў адлюстравання, але і ўзмацнення сувязей масіву з Нацыянальнай базай даных аўтарытэтных запісаў, ускладнення структуры запісу (у перспектыве да фактаграфічных звестак будуць далучацца бібліяграфічныя і, магчыма, графічныя і паўнатэкставыя матэрыялы), сінхранізацыі адлюстравання звестак з навуковымі публікацыямі той ці іншай асобы, бібліяграфічнымі запісамі ў лакальных электронных каталогах і зводным электронным каталозе. Рэалізацыя падобнага праекта дазволіць ствараць арыгінальны нацыянальны інфармацыйны рэсурс, аператыўна ўносіць карэктывы ў

яго і Нацыянальную базу даных аўтарытэтных запісаў, забяспечваць дакладнасць апісання аб'ектаў, комплекснасць прадстаўлення інфармацыі, рэалізоўваць адзіныя метадычныя падыходы да стварэння фактаграфічнай інфармацыі, апрабаваць спецыялістамі бібліятэк-удзельніц стварэнне аўтарытэтных запісаў.

Такім чынам, у сучаснай тэрмінасістэме адсутнічае адзінства падыходаў да азначэння паняццяў «факт», «фактаграфічная інфармацыя», тэрмінаў, суадносных з адпаведнай інфармацыйнай прадукцыяй. Мы лічым, што разгляд бібліятэчнага сегмента фактаграфічнай інфармацыйнай прадукцыі мэтазгодзен толькі абпіраючыся на найбольш шырокае разуменне аб'ёмаў паняццяў «факт» і «фактаграфічная інфармацыя», пад якія падпадаюць апісанні падзей, паказчыкаў, характарыстык, рэквізітаў, асоб, з'яў і іншых аб'ектаў, атрыманыя не толькі ў выніку аналітыка-сінтэтычнай апрацоўкі першасных дакументаў, але і непасрэдна ад суб'екта (створаныя суб'ектам), у выніку працы тэхнічнага абсталявання.

Бібліятэчны сегмент фактаграфічнай інфармацыйнай прадукцыі даволі разнастайны: ад складання традыцыйных для выдавецкай прадукцыі фактаграфічных дадаткаў (аднаўзроўневых пералікаў падзей, асоб, тэрмінаў) да стварэння шматузроўневых электронных інфармацыйных рэсурсаў энцыклапедычнага характару, якія апэратыўна абнаўляюцца. Сярод прадукцыі НББ найбольш цікавымі ўяўляюцца тры ўзаемазвязаныя паміж сабой базы даных: Нацыянальная база даных аўтарытэтных запісаў, «Беларусь у падзеях і асобах», «Вучоныя Беларусі». Іх развіццё дазволіць пастаянна фарміраваць універсальны беларусазнаўчы фактаграфічны масіў з шырокім спектрам аб'ектаў адлюстравання і разнастайнымі сувязямі з крыніцамі першаснай інфармацыі, які апэратыўна абнаўляецца, прадстаўляць асобнымі блокамі інфармацыі звесткі персанальнага і падзейнага характару, забяспечваць іх сінхранізацыю адпаведна зменам у дакументным патоку. На іх фактаграфічнай аснове ў перспектыве магчыма ствараць паўнатэкставыя рэсурсы адкрытага доступу.

Фактаграфічнай інфармацыйнай прадукцыі, якая ствараецца НББ і іншымі бібліятэкамі краіны, уласцівы пашырэнне відавога і змястоўна-аб'ектнага спектраў, паглыбленне сувязей з бібліяграфічнай і паўнатэкставай інфармацыйнай прадукцыяй, набыццё

унікальных бібліятэчных характарыстык. Яна арганічна ўваходзіць у склад нацыянальных інфармацыйных рэсурсаў.

ЛІТАРАТУРА

1. **Фокеев, В. А.** Постпрото(нео)библиография в контексте бархатной революции библиографии, развития новых информационных технологий, постмодернизма и постнеоклассики // Методологические и теоретические проблемы библиографии в контексте новых информационных технологий : [сб. статей]. – Москва, 2007. – С. 126.
2. **Национальная библиотека Беларуси** : новое здание – новая концепция развития. – Минск, 2007. – С. 117–167. – (К 85-летию Национальной библиотеки Беларуси) ; **Інфармацыйныя рэсурсы Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі** : праблемы фарміравання і выкарыстання : зборнік артыкулаў / Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; складальнік Т. В. Кузьмініч. – Минск, 2008. – С. 5–13 ; **Зеленевская, Н. П.** Тенденции формирования информационно-поисковых систем Национальной библиотеки Беларуси на современном этапе / Н. П. Зеленевская, Т. В. Кузьминич // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Электронный ресурс] : труды XII Международной Крымской конференции (Судак, Украина, 2005 г.) ; **Кузьминич, Т. В.** Перспективы развития информационных ресурсов Национальной библиотеки Беларуси в условиях формирования республиканского информационного центра / Т. В. Кузьминич // Парк высоких технологий – путь в интеллектуальное мировое сообщество. Доклады IV Международного конгресса «Развитие информатизации и системы научно-технической информации в Республике Беларусь : парк высоких технологий – путь в интеллектуальное мировое сообщество» (Минск, 10–11 ноября 2004 г.). – Минск, 2004. – С. 189–191 ; **Кузьминич, Т. В.** Национальная библиотека Беларуси – центр библиографии по отечественной истории / Т. В. Кузьминич // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. – 2004. – № 4. – С. 72–76 ; **Предеина А. В.** Информационные ресурсы Национальной библиотеки Беларуси по экологии // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Электронный ресурс] : труды XIII Международной Крымской конференции (Судак, Украина, 2006 г.) і інш.
3. **Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы.** – 3-е выд. – Минск, 2002. – С. 705.
4. **Ефремова, Т. Ф.** Новый словарь русского языка. Толково-образовательный. – 2-е изд., стереотип. – Москва, 2001. – Т. 2 : П–Я. – С. 889. – Цитата дана в авторском переводе.

5. **Новейший** словарь иностранных слов и выражений. – Минск, 2007. – С. 832. – Цитата дана в авторском переводе.

6. **Библиотечное** дело : терминологический словарь / Рос. гос. б-ка. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 1997. – С. 127. – Цитата дана в авторском переводе ; **Фокеев, В. А.** Библиографическая наука и практика : терминологический словарь / В. А. Фокеев. – СПб, 2008. – С. 249. – Цитата дана в авторском переводе.

7. **Библиотечная** энциклопедия / Рос. гос. б-ка. – Москва, 2007. – С. 1085. – Цитата дана в авторском переводе.

8. **СТБ ГОСТ 7.73–2003.** Пошук і распаўсюджванне інфармацыі : тэрміны і азначэнні. Увед. 27.12.2002. – Мінск : Дзяржстандарт, 2003. – С. 3, тое ж ГОСТ 7.73–96. Поиск и распространение информации : термины и определения. – Цитата дана в авторском переводе ; Справочник библиографа / науч. ред.: А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – СПб, 2002. – С. 362. – Цитата дана в авторском переводе ; **Фокеев, В. А.** Библиографическая наука и практика : терминологический словарь / В. А. Фокеев. – СПб, 2008. – С. 29. – Цитата дана в авторском переводе.

9. **Воройский, В. С.** Информатика. Энциклопедический словарь-справочник : введение в современные информационные и телекоммуникационные технологии в терминах и фактах. – Москва, 2006. – С. 150. – Цитата дана в авторском переводе.

10. **Трофимов, О. И.** О правовой охране баз данных / О. И. Трофимов, А. И. Горев // Государство и право. – 2008. – № 6. – С. 82.

11. **Национальная** библиотека Беларуси: новое здание – новая концепция развития. – Мінск, 2007. – С. 289–294. – (К 85-летию Национальной библиотеки Беларуси).

12. **Здабыткі** : дакументальныя помнікі на Беларусі / Нацыянальная бібліятэка Беларусі. – Мінск, 1995. – Вып. 9. – С. 25–39 ; **Інфармацыйныя** рэсурсы Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі : праблемы фарміравання і выкарыстання : зборнік артыкулаў / Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; складальнік Т. В. Кузьмініч. – Мінск, 2008. – С. 5–13.

13. **Нацыянальная** бібліятэка Беларусі, 1922–1992 : да 70-годдзя з дня заснавання і 100-годдзя з дня нараджэння першага дыр. І. Б. Сіманоўскага : бібліягр. паказ. – Мінск, 1992. – С. 191–220.

14. **Национальные** коммуникативные форматы BELMARC для библиографических и авторитетных данных [Электронный ресурс] : методические материалы / Национальная библиотека Беларуси ; С. В. Ильина, А. В. Муравьева (ответственные исполнители) [и др.]. – Минск : НББ, 2006. – 1 электронный оптический диск (CD-ROM) ; 12 см. Системные требования: Intel Pentium II/RAM 64/SVGA; Windows 98. – Заглавие с титульного экрана.

15. **Ильина, С. В.** Национальные особенности корпоративной базы данных авторитетных/нормативных записей библиотек Беларуси / С. В. Ильина, Л. Л. Бушило // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Электронный ресурс] : XV Международная конференция «Крым-2008» : доклады (Судак, Украина, 7–15 июня 2008 г.).

Григянец Ромуальд Брониславович

Венгеров Виктор Николаевич

Мисякова Галина Тихоновна

Объединенный институт проблем информатики Национальной академии наук Беларуси

ФОРМИРОВАНИЕ РЕСУРСОВ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В статье рассматриваются результаты выполнения работ по развитию государственной системы научно-технической информации (ГСНТИ) Республики Беларусь в 2006–2008 гг., состав заданий и направления работ по развитию ГСНТИ на 2009–2010 гг., актуальные задачи в сфере ГСНТИ Республики Беларусь.

The results on the development of the state system of scientific and technical information (SSSTI) of the Republic of Belarus during 2006–2008, tasks subject-matter and SSSTI development directions for 2009–2010, and its actual problems are considered.

Инновационный путь развития государства не возможен без эффективного развития ГСНТИ, призванной, с одной стороны, обеспечить потребности ученых и специалистов в научно-технической информации, а с другой – представить в мировом информационном пространстве национальную научно-техническую продукцию.

В соответствии с Законом Республики Беларусь «О научно-технической информации» под научно-технической информацией